

שיטתו של הרמ"א בפסיקה

מתוך עיון בהקדמת הרמ"א לספרו "דרכי משה" על הטור נראה, כי הרמ"א כתב את ספרו בכדי להביא סיכום שיטות ראשונים – החל מ"דברי הגמרא והגאונים והרי"ף והתוס' והרמב"ם" – הפוסקים הראשונים – וכלה במרדכי והאשר"י והטור, האחרונים. וכדבריו: "הסגנים והחורים כתשובות הרא"ש והרשב"א ומהרי"ק וריב"ש ומהרא"י... גם דברי מהר"ו ומהר"ל...". ומטרתו: "ללקוט כל חדושי הפוסקים ביחד, כדי שיהיו בידי כאחד, ולכותבן לזכרון בצד איזה פוסק אחד, וראיתי שאין טוב מזו אלא ספר הטורים... וכפי מעוט שכלי בררתי היפות מתוך הרעות... והיה חפצי רק בתכלית ולא באורך הצעות... ולכן בכ"מ הכלל והעיקר לקחתי, והשאר הנחתי, ובדרך זה הלכתי, עד מקום שידי היתה מגעת בחורין ובסדקין בדקתי, ולא נחתי. ובהגיע טור אסתר ר"ל אסור והיתר, והתחלתי הלכות חלה, אחזני פלצות... וחיבר ספר בית יוסף אשר כל רואיו ידעון מעלתו ואת טובו ורוב הטוב הצפון בקרבנו...".

לכאורה נראתה עבודתו של הרמ"א מיותרת, שכן ה"בית יוסף" כתב ספר כספרו שלו, אך בכל זאת מצא הרמ"א לנכון לכתוב את ספרו, וחלק מנימוקיו נצטט כאן:

א. "להביא כל הדברים בלא אורך ההצעות, אשר אלו הדברים הם על תלמידים כמוני ללאות, ורצונם ללמוד התורה על רגל אחת במעט שעות...". ובכדי להישמר מהשגיאה: "דבר אחד הוספתי... כי בכל מקום את עצמי שמרתי, לומר דבר בשם אומרו לא חסרתי ולא העדפתי, וע"כ מי שלא יספיקו לו קיצור אמרי... והדברים כתובים וערוכים בספרים הנמצאים לפניו...".

ב. "הוספתי על דבריו [דברי ה"בית יוסף"] כמה וכמה, ופרצתי נגבה וימה, בדברי הראשונים... ועוד כתבתי הרבה תשובות הגאונים, ותשובות אחרונים כתשובת מהר"ו, ודברי הא"ו... והמחבר הב"י לא ראו מימיו, ואף כי לפעמים כתב דברים שאין הדעת סובלתן, וכפי הנלע"ד פוסלתן".

ג. "והוא העיקר, והוא התכלית המבוקש בזה המחקר, כי ידוע שהרב המחבר בית יוסף, ובטבעו אל הגדולים נכסף, ופסק הלכה בכל מקום ע"פ שנים ושלושה עדים, המה הגאונים הנחמדים, הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, בכ"מ ששנים מהם לדעת אחת נצמדים, ולשאר רבוותא אדירי התורה לא חש עליהן...".

לפי שיטת המחבר זהו אחד מעמודי התווך בפסיקתו. ובאשר לשיטת הרמ"א בנקודה זו, כך אומר עליה הרמ"א: "ואף כי הם קמאי [ראשונים] ולא בתראי [אחרונים] ולא חש [ה"בית יוסף] לדברים שצווחו בו קמאי דקמאי, הלא הרי"ף שפסק ספ"ב דעירובין והסכימו עמו רבים לפסוק הלכה בכל מקום כבתראי ולא לחוש לדברי קמאי, ואפילו במקום הרב אצל התלמיד, וכן פסקו האחרונים תמיד, ובראשם מהר"ק ומהרא"י בתשובותיהם הנעימות אשר בהן האירו כל מחשך וגילוי כל תעלומות, וע"י זה הדבר סתר כל המנהגים אשר באלו

המדינות, אשר רובם בנויים על הכלל הזה בפשיטות ותמימות, ואין מפקקים אחר דבריהן, ולכן לא רציתי ג"כ לחלוק עליהן, וכתבתי אצל כל דבר הכי נהוג וטעמי ונימוקי עמי...". ועל דרך פסיקתו של הרמ"א נוסף ונצטט: "וכן מרגלא בפומי דאינשי לפסוק כדברי המרדכי ואשר" ובעל הטור ריב"ה, ובדרך זה הלכתי ושאר הנחתי... כי דעתי היתה לקצר ולהבר האוכל מתוך הפסולת בכל היכולת, לכן לפעמים שמרתי הטעמים בלא המלות, ולפעמים הנחתי הפרטים ולקחתי הכללות...".

ונסה לעקוב אחר מהלך הרמ"א בסוגיות מספר וננסה לבדוק כללי פסיקה אלו.

— א —

ברייתא: "לעולם שוחטין בין ביום ובין בלילה, בין בראש הגג ובין בראש הספינה" (חולין י"ג, ע"ב).

משנה: "אין שוחטין לא לתוך ימים ולא לתוך נהרות ולא לתוך כלים, אבל שוחט הוא לתוך נהרות, ולא לתוך עוגה של מים, ובספינה על גבי כלים. אין שוחטין לגומא כל עיקר, אבל עושה גומא בתוך ביתו בשביל שיכנס הדם לתוכה, ובשוק לא יעשה כן שלא יחקה את הצדוקים" (שם מ"א, ע"ב).

הגמרא מוסיפה: "אין שוחטין לגומא וכו'... והא אמרת אין שוחטין לגומא כלל? אמר אביי רישא בגומא שבשוק... אמר רבא הכי קאמר: אין שוחטין לגומא כל עיקר, והרוצה לנקר חצרו כיצד הוא עושה? עושה מקום חוץ לגומא ושוחט ודם שותת ויורד לגומא, ובשוק לא יעשה כן, שלא יחקה את הצדוקים. תניא כוותיה דרבא: היה מהלך בספינה ואין לו מקום בספינה לשחוט, מוציא ידו חוץ לספינה ושוחט ודם שותת ויורד על דפנות הספינה...".

הברייתא מתירה אפוא לשחוט בראש ספינה בכל צורה שהיא, ללא הגבלה, ואילו המשנה אוסרת. ורש"י על המשנה מסביר: "שלא יאמרו לשרו של ים הוא שוחט". האמנם לדעת המשנה אסור? רש"י (בדף י"ג, ע"ב) מיישב סתירה זו: "ואע"ג דתנן בהשוחט, אין שוחטין לא לתוך ימים ולא לתוך נהרות ללא לימרו לשר של ים הוא שוחט ולא לתוך כלים ללא לימרו הואיל ומקבל את הדם לזרקו, לעבודת כוכבים הוא לריק, אפ"ה בראש הגג שוחטין ואין חוששין לשמא יאמרו לזבא השמים עלה לשחוט או מקבל כללי, הכל יודעין שאי אפשר לו לטנף את הגג ואין כאן חשד. ובספינה נמי הכל יודעים דכיון דבספינה הוא, על כרחו הוא שוחט לתוך הים שאי אפשר לו לטנף את הספינה".

רש"י לומד, שאין עצם המעשה אסור, אלא החשש כיצד יתפרש המעשה הוא הוא הגורם לאיסור, ולכן אם אין סיבה ברורה, המצביעה על כך שהמעשה לא נעשה מתוך כוונה, אלא יש מקום להסביר שנעשה לשם עבודה זרה, מעשה כזה יהיה אסור. ומאידך גיסא, כאשר מעשה זה נעשה בצורה שאין אפשרות לבצע אותו אחרת — השוחט על הגג או השוחט בספינה — בשניהם השוחט לא רצה ללכלך את הגג או את הספינה ולכן שוחט לתוך כלי או לתוך הים, נתיר.

התוסי' במקום, ד"ה: "בין בראש ספינה", אינו מקבל את הסברו של רש"י: "ואי אפשר לומר כן דאפילו עומד בספינה אסור לשחוט לתוך הים", והתוסי' מוכיח זאת מתוך הברייתא המסייעת לרבא (שם מ"א, ע"ב), "אלא מוציא ידו חוץ לספינה ושוחט ודם שותת ויורד על דופני ספינה". ז"א, לפי התוסי' תמיד המעשה אסור, ואין צד של היתר; רק הדם השותת דרך דופני הספינה מותר שייכנס לים, אך לא דם מתוך פעולת השחיטה של האדם.

ה"בית יוסף" על הטור (יורה דעה סימן י"א) מצטט את רש"י והתוס' ומסיים: "וניל שאף רש"י לא נתכוון לומר שישחט בתוך הים להדיא אלא דם שותת ויורד על דופני הספינה – שוחט לתוך הים קרי ליה, דכיוון דסוף סוף דם יורד לתוך הים הוה מקום הספינה".

הטור (שם) פוסק להלכה: "שוחטין בכ"מ אפילו בראש הגג ובראש ספינה, אבל אין שוחטין לתוך ימים ונהרות שלא יאמרו לשר של ים הוא שוחט. ולא לתוך הכלים שלא יאמרו, מקבל הדם לזורקו לע"ז. ואם יש בכלי מים שאין הדם ראוי לעבודה זרה, אם הם צלולים לא ישחוט בו שלא יאמרו לצורה הנראית במים שוחט, ואם הם עכורים מותר. היה בספינה – ואין לו מקום פנוי לשחוט, יכול לשחוט ע"ג כלים ובלבד שלא ישחוט לתוך או מוציא ידו חוץ לספינה ושוחט על דפנותיה והדם שותת ויורד לתוך המים ואינו חושש".

בדין שחיטה לתוך כלים יש צד של היתר, לדעת הטור, כאשר יש מים בכלי, וכל זאת מפני שאין ראוי לזרוק דם כזה לע"ז. חילוק נוסף בשחיטה לכלי: במים צלולים יש חשש לשחיטה לצורה הנראית, אך ממילא במים עכורים מותר, כי הצורה אינה נראית, אך בכל אופן: לשם עבודה זרה בכל דרך אסור, אע"פ שיש צד להסביר שלא לשם עבודה זרה ענשה זאת, כי כל עוד קיימת האפשרות לומר שנעשה לשם עבודה זרה – אסור. ולכן מציין "הפרישה" במקום (אות ה'): "חילוק זה שייך דוקא בשוחט לתוך הכלי שאיסורו משום הצורה הנראית במים, אבל בימים ונהרות לא שייך צלולין או עכורים לעולם אסור, משום שיאמרו לשר של ים הוא שוחט". ואני אוסיף, שגם לא חילק בין שחיטה בראש הגג או בראש הספינה, שבהן השחיטה לכלי או לתוך הים נעשית מסיבה של ניקיון – לא מחלק הטור ואוסר בכל מצב שהוא.

דעת הטור זהה למעשה לדעת הרשב"א ולדעת הרמב"ם (פרק ב' מהלכות שחיטה) לאפוקי מדעת "המרדכי", שכתב בשם ראב"ן שאין שוחטין לתוך כלי כלל. על כן כותב הרמ"א, ב"דרכי משה" (שם בטור): "וכתב המרדכי סוף השוחט בשם ראב"ה דאם שחט לתוך הכלי בדיעבד כשר, ונהגו לתת בכלי מעט מים או טיט שבענין זה אין מקבלים דם לעבודה זרה". וממשיך הרמ"א ומביא דעתו של הא"י: "והאידין דלא שכיחי עובדים למים ולשר של מים, מותר לשחוט אפילו בפרהסיא לתוך מים או לתוך הכלי או לתוך הגומא אע"פ שהוא מנוקה, וכ"כ ראב"ה ומ"מ טוב לזהר לכתחילה. עכ"ל הר"ר משה ממודלינג בשחיטות שחיבר כן ראיתי בא"ז הלכות שחיטה".

למעשה מביא הרמ"א מקבץ ראשונים שמתירים שחיטה לתוך כלי, שחיטה לתוך גומא, או שחיטה לתוך מים, וכ"ש שלשיטתם אין לאסור שחיטה זו. מהי דעתו של הרמ"א, האם מותר לשחוט לתוך כלי, גומא או שחיטה לתוך ים או אסור? וכיצד יפסוק הרמ"א בשחיטה כזאת על גג או בספינה? כך מובא בשולחן ערוך (יורה דעה סימן י"א, ג-ד).

סעיף ג': "אין שוחטין לתוך ימים ונהרות שלא יאמרו לשר של ים הוא שוחט, ולא לתוך הכלים שלא יאמרו מקבל הדם לזורקו לעבודת כוכבים, ואם יש בכלי מים שאז אין הדם ראוי לזריקה – אם הם צלולים לא ישחוט בו, שלא יאמרו לצורה הנראית במים שוחט, ואם הם עכורים מותר, וכן אם יש עפר מותר לשחוט בתוכו".

סעיף ד': "היה בספינה ואין לו בה מקום פנוי לשחוט, יכול לשחוט ע"ג כלים והדם שותת ויורד לתוך המים או מוציא ידו חוץ לספינה ושוחט על דפנותיה והדם שותת ויורד

לתוך המים ואינו חושש".

עד כאן ציטוט דברי המחבר, ומשום מה הרמ"א אינו חולק כלל על דברי המחבר מרן ה"בית יוסף", ולא מביא כלל את הדיעות החולקות על פסק המחבר ב"שולחן ערוך" – המובאים בדברי הרמ"א ב"דרכי משה"! ונשאלת השאלה: מדוע?

בכדי להבין זאת נעיין בסימן י"ב, סעיף ב, שם מביא המחבר את ההלכה – מה יהיה הדין אם עבר ושחט. הדוגמה המובאת היא שחיטה לתוך גומא. "שפתי כהן" (שם, ס"ק ג') מצטט מדברי הרשב"א, שלמעשה אין הבדל אם שחט לתוך גומא או לתוך ימים או כלים, ולהלן ציטוט מדברי המחבר: "י"א שאם שחט בגומא בשוק אסור לאכול משחיטתו עד שיבדקו אחריו שמא אפיקורס הוא, וי"א שמותר בדיעבד ואין צריך בדיקה". כאן כן משיג הרמ"א: "ובזמן הזה דאין דרך עובדי כוכבים בכך יש להתיר בדיעבד (א"ז), ובישחיטות" הרי"מ ממדלינג". למעשה זו השגתו של הרמ"א ב"דרכי משה" המובאת לעיל.

לדעתי; מסקנת הדברים היא, שהרמ"א סובר להלכה כדעת המקילים. לדעתו יש להחמיר **לכתחילה** כדעת המחמירים, אך בדיעבד אין מקום להחמיר בכך עד כדי לאסור באכילה.

– ב –

בסוגיא נוספת נלווה את דרכו של הרמ"א בהלכה. המחבר ב"יורה דעה" (סימן י"ד, הלכה ב'): "הוציא ידו והחזירה (פי' קודם שחיטה) מה שיצא מן האבר ולחוץ אסור. אבל מה שנשאר ממנו בפנים ומקום החתך מותר, לא החזירה קודם שחיטה גם מקום החתך אסור, אבל מה שבפנים מותר אפילו הוא מיעוט".

הרמ"א: "וכל זה לא איירי לענין שיהא נותר בשחיטת אמו כשאר עובר הנמצא בה, אבל אם ילדה אותה הבהמה אח"כ גם האבר שיצא והחזירו שרי, דשחיטת עצמו מתיר הכל (כך העלה הב"י ור"י נ' חביב וכלבו בשם י"א וכן הוכיח מהרש"ל פרק המקשה סי', א' וכן משמעות הפוסקים והוא פשוט)".

מקור הדין הוא במשנה (חולין ס"ח, ע"א): "בהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו והחזירה מותר באכילה". ובגמרא (שם): "אמר רב יהודה אמר רב: ואבר עצמו אסור מ"ט דאמר קרא: 'ובשר בשדה טרפה לא תאכלו', כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר. עולא א"ר יוחנן אבר עצמו מותר...". הגמרא סותרת את דעתו של עולא משמו של רבי יוחנן: "תויבתא דעולא תיובתא".

מסקנת הדברים היא, שבהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו – היד עצמה אסורה. הדין נלמד מ"בשר בשדה טרפה לא תאכלו" (שמות כ"ב, ל). גמרא (שם, ע"ב): "במערבא מתנו הכי רב אמר יש לידה לאברים, ורבי יוחנן אמר אין לידה לאברים". הרי"ף לומד על אתר, שהמחלוקת היא אם יצא רוב האיבר; לשיטת רב כל האיבר אסור, ולשיטת רבי יוחנן – רק החלק שיצא אסור, וכאן לא מצינו שנסתרה שיטתו של רבי יוחנן, ולכן בזה הלכה כמותו.

ה"בית יוסף" על הטור (שם, סימן י"ד) מברר במה אנו עוסקים: "לכאורה נראה שדין זה כולל לכל עובר שהוציא ידו גם למי שלא נשחטה אמו קודם לידתו... אבל לפי האמת זה טעות שא"כ רוב הבהמות ימצא איסור בהרבה אברים שהם יוצאים קודם הלידה...". ומסקנת דברי הב"י: "ולכן נראה לי שלא נאמרו הדברים הללו אלא בעובר הניתר

בשחיתת אמו וקודם שחיתת האם הוציא האבר".
מלשון הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פ"ה, ה"ט) אין נראה כן: "עובר שהוציא ידו או רגלו נאסר אותו אבר לעולם, בין שחתכו קודם שתשחט אמו בין שחתכו אחר שנשחטה אמו, ואפילו החזיר אותו אבר למעי אמו ואחר כך נשחט או נולד הולד וחיה כמה שנים אותו האבר אסור משום טריפה, שכל בשר שיצא חוץ למחיצתו נאסר כבשר שפרש מן החי, שנאמר 'ובשר בשדה טרפה', כיון שיצא למקום שהוא לו כשדה נעשה טריפה כמו שביארנו".

ה"כסף משנה" במקום מביא את "הכל בו", שמצטט את הרמב"ם, וכותב שיש חולקים עליו, ובין החולקים – הסמ"ג והרשב"א, אך מביא את דברי הרב מוהר"י בן חביב, הלומד אחרת בדברי הרמב"ם: "שמה שכתב הרמב"ם 'או נולד וחיה כמה שנים' וכו', תיבת 'או נולד' לא קאי לתיבת 'נשחטה אמו' דסמך ליה, לומר או לא נשחטה אמו, אלא נולד וחיה כמה שנים דליתא אלא האי סיפא נמי בשנשחטה אמו קודם לידתו היא, אלא דברי שא מייירי שאחר שחיתת אמו לא הוציאוהו לאויר העולם חי, ובסיפא שאחר שחיתת אמו הוציאוהו חי לאויר העולם". ומסיים ה"כסף משנה": "דכל שנולד קודם שחיתת אמו לא שייך לאסור האבר משום בשר שיצא חוץ למחיצתו".

המחבר מצטט את סגנונו של הטור, ומסגנון זה לא ברור אם המחבר פוסק כדעת הרמב"ם כפשוטה או לפי הסבריו של הרב מהר"י בן חביב. הרמ"א מוסיף בסוגריים ומסביר את דעת המחבר כן לפי הסברו של הרב מהר"י בן חביב. התוס' הינה, קודם שחיטה. הגהה זו זהה ל"דרכי משה" על הטור סימן י"ד, ס"ק א', המוסיף בדברי ה"בית יוסף" את הסברו של הרב מהר"י בן חביב. לכן יש לפרש כך את דברי הטור, לדעתו: "ונ"ל לפ"ז צ"ל דמ"ש הטור אח"כ עובר שהוציא ידו ואח"כ נולד... חלבו אסור דאינו אלא ר"ל שנמצא במעי אמו לאחר שנשחטה, דאז האבר אסור...".

מדובר אפוא בעובר, שהותר בשחיתת אמו, ולא בשחיתת עצמו, כי המותר בשחיתת עצמו תמיד מותר – גם אם פירש איבר לפני הלידה והחזירו, ואחר כך נולד שלם והותר בשחיתת עצמו.

ובצד האיסור – מדובר בלידה לאחר שחיתת האם או נמצא במעי אמו לאחר שחיתת אמו. בשניהם מדין תורה הותרו בשחיתת אמו, לגבי נולד לאחר שחיתת אמו חייב שחיטה מגזרת חכמים שמא יחליפו אותו באחר.

לסיכום חלק זה: יש להבין שהרמ"א בהגהה זו ("וכל זה לא איירי אלא לענין שיהא ניתן בשחיתת אמו כשאר עובר הנמצא בה, אבל ילדה אותה הבהמה אח"כ גם האבר שיצא והחזירו שרי דשחיתת עצמו מתיר הכל") מפרש את דברי המחבר מתוך דבריו ב"בית יוסף" על הטור וה"כסף משנה" על הרמב"ם.

הרמ"א בעקבות יצטט את מקורותיו, וכן: "כך העלה הב"ו והר"ן ב"בית יוסף", והכל בו בשם "א", וכן הוכיח מהרש"ל בפרק המקשה סי' א' וכן משמעות הפוסקים והוא פשוט".

מה שנוותר להסביר הוא מדוע המחבר נוקט סגנון לא ברור שכזה ב"שולחן ערוך". בעל שו"ת "נחלת שבעה" מצטט בשם מר"ן המחבר: "שלכל דיין שפוסק ואין ספרי ה"בית יוסף" לפניו בוודאי ישגה בהוראותיו", ולפי זה ברור, שהמחבר רצה לקשור תלות גמורה בין ספרו השו"ע לבין ספרו הבי"י, ורק לפי הסברו ב"בית יוסף" אפשר להבין את פסקיו ב"שולחן ערוך".

בסוגיה זו הרמ"א נקט את דרכו בהסבר דעתו של מר"ן ה"בית יוסף", וכפי שהוכחנו גם סובר כאן כמותו.

— ג —

בדברי הרמ"א מקובלים מאוד הצירופים, "וכן המנהג", "נהגו", "נוהגין", "והכי נהוג". ברור שאין שיטתו של הרמ"א שהמנהג קבע הלכה, אלא הקבלה ודרך הפסיקה באשכנז מדורי דורות היא זו שקבעה הלכה, ובדרך זו המשיכו הרמ"א וכל יתר פוסקי אשכנז. לאחר כתיבת הבי"ע על הטור, וכן הי"שולחן ערוך"י, היה מקום להדגיש את צד המחלוקת ולהוסיף שכך נוהגים באשכנז.

נוכח זאת באמצעות מספר דוגמאות:

1. המחבר בי"ורה דעה"י (הלכות שחיטה א', א): "הכל שוחטין לכתחילה אפילו נשים". הרמ"א: "יש אומרים שאין להניח לנשים לשחוט, שכבר נהגו שלא לשחוט וכן המנהג שאין נשים שוחטות".

הרמ"א מצטט את הדיעה להלכה, האוסרת שחיטת נשים, ומוסיף "וכן המנהג". ברור שדעתו להלכה היא שאין להתיר שחיטת נשים, וכן המנהג באשכנז, כנגד דעתו של המחבר.

2. המחבר בסוף סעיף ג' (שם): "מי שיודעים בו שאינו יודע הלכות שחיטה יכולים ליתן לו לשחוט אם אחר עומד על גביו ובלבד שיראה אותו מתחילת שחיטה עד סופה". הרמ"א: "יש מחמירין ואוסרין ליתן לו לכתחילה לשחוט מאחר שאינו יודע הלכות שחיטה (בית יוסף בשם הגהות אשר"י בשם א"ד ובמרדכי) והכי נהוג".

— ד —

מאפיין נוסף בדרך פסיקתו של הרמ"א, פרט לציון מקור הפסיקה הוא הפוסקים שלפניהם הוא פוסק. פרטים על כך בהמשך המאמר ובסיכמו.

לסיכום מאמר זה ננסח כללי פסיקה של הרמ"א, לפי הקדמתו לספרו "דרכי משה", שקטעים ממנה צוטטו בתחילת מאמרנו:

1) לא בכל מקום הרמ"א חולק על דעתו של המחבר — אלא רצה להוסיף דיעות נוספות, אף שלא להלכה, כדי שאם יאמר אדם 'מקובל אני שכך ההלכה', יאמר לו (פי"ק דעדות): "יא"ר יהודה למה מזכירין דברי היחיד אצל המרובים לבטלה? שאם יאמר אדם יכך קבלתי, יאמר לו 'שמעת כדברי פלוני'. ולמעשה מסכים הרמ"א לדעת המחבר והלכה כמותו. במקומות אלו מקפיד הרמ"א שלא להוסיף מסגנונות המנהג.

2) הכנסת סדר בדברי המחבר: "מה היתה המניעה במה שעשיתי במהדורה בתרא, כשחזרתי לבדוק לאור הנר ב"י אם כתבתי נכונה... וראיתי דברים הרבה בספרו שלא כסדרן באו שם שלא במקומם...".

גם כאן למעשה מסכים הרמ"א לדעת המחבר, אך חושש שמא דבריו יובנו שלא כסדר, ולכן יבאר הרמ"א את דברי המחבר.

באשר לצדדי המחלוקת:

1) שיטת הרמ"א מתחשבת גם בשיטות הראשונים — פרט לפוסקים — והפסיקה נעשית בעיקר ע"פ האחרונים (=בתרא), ובמיוחד המהרי"ק והמרא"י בתשובותיהם.

2) כאשר הראשונים — "המרדכי" והאשר"י ובי"ה וריב"א — חולקים על הפוסקים, יפסוק הרמ"א כמותם.

3) מרן ר' יוסף קארו, בזמן כתיבתו את ספרו "בית יוסף" (על הטור) ו"שולחן ערוך",

לאחר התפשטות ההלכה באירופה המזרחית, נהג ע"פ השיטה שהלכה כבתראי. הרמ"א יוצא להגן על דרך פסיקה זו, ובדרכו יביא את השיטה, ולאחריה יציין שכך למעשה נהגו. בדוגמאות שהובאו לעיל (סעיף א'), שבהן הרמ"א חולק, הוא מאפשר את קיום המנהג בשעת הדחק, ושלא בשעת הדחק חושש לדעת המחמירים. בדוגמה השנייה הוא מסכים לדעת המחבר, אך מפרש ומסביר את דבריו. (עיין קושייתו ב"דרכי משה" על הטור, ומסקנתו בשתי ההגהות ב"שולחן ערוך", כפי שהסברנו בסעיף ב'). לשם השוואה אציין את הניגודים בפסיקה, מדרכו של מר"ן ה"בית יוסף", "לזאת אמרתי אל לבי":

1) "במקום ששניים מן השלושה (הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש) מסכימים לדעה אחת נפסוק הלכה כמותם, זולת מקצת מקומות שכל חכמי ישראל או רובם חולקים עליהם, ולכן פשט המנהג להיפך.

2) במקום שרק שניים מעמודי ההוראה התייחסו לנושא והם חלוקים – דרך הפסיקה תהיה בדיקת דעתם של הרמב"ן והרשב"א והר"ן והמרדכי והסמ"ג – "אל מקום אשר שמה הרוח אלקין קדישין ללכת נלך" (הקדמת מוהר"ר יוסף קארו ל"בית יוסף").

לחיזוק שיטתו של הרמ"א אצטט מתוך הקדמתו של המהרש"ל לספרו "ים של שלמה" למסכת חולין:

"וכן היה, כי חדש מקרוב בא לידי ספר וחיבור שעשה מהר"י קארו על הטורים והראה כמה חידושים מספרים הקדמונים, שלא היו בידיהם בימים שעברו ותשובות נכריות וחידושים אשר נמצאו בכל הספרים ולא חיסר דבר מכל אשר עלה במחשבות לפניו וכמעט שלא הניח מקום להתגדר בו".

עד כאן השבחים למר"ן, ומכאן עובר המהרש"ל להסתייגויות מדרך פסיקתו של מר"ן:

"אבל עשה פשרות בעניני פסקי הלכות מדעתו מסברת הכרס ברוב הפעמים באיסור והיתר נגד הקבלה אשר קיבלנו עד הנה והתלמידים הולכים אחר דבריו ופסקיו ולא ידעו שבנפשם הוא, שהוא הכריע כמה פעמים נגד התוס' והפוסקים אשר אנו נוהגים לפסוק כוותייהו, והנה שגו בזה מאחר שראו שכ"כ בספרו שכך הלכה, אמר כ"כ הקארו להדיא, כי כך הענין הרע אשר לפניהם מה שכתב בספרו יאמינו, אם יעמוד אחד חי וצוח ככרוכיא שאין הדין כן בראיות גמורות או אפילו בקבלה לא יחושו לדבריו... ומה שעשה פשרה על אילו שלשה הגדולים הרי"ף והרא"ש והרמב"ם, היכא שהושו שנים מהם דאזלין בתרייהו ולא חש לכל הגדולים האחרים כאילו מסורה הקבלה בידו מימות הזקנים...".

ומסקנת המהרש"ל: "ע"כ הוכרחתי להעלות על הספר דבריו באריכותיהם וגלגוליהם וצרופיהם במקום דאיכא למטעי, ולהוציא מלב התלמידים שלא יתלו עצמם בחיבוריו [=מר"ן] ולאמר עלי [=המהרש"ל] באחרית הימים שלא ידעתי ממנו, ע"כ באתי לחזור למנהגי הראשון להאריך הכל דין ודין...".

תם ולא נשלם; במאמר זה ניסיתי לזרוק אור להבנת פסיקתו של הרמ"א כנגד פסיקתו של מר"ן ה"בית יוסף" – להבנת מקור המחלוקת בין הספרדים והאשכנזים בפסיקה.